

ЛЮБЧИЧ А. М.,
аспірант кафедри земельного
та аграрного права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 349.42

ФУНКЦІЇ ПРОЦЕДУРНИХ НОРМ АГРАРНОГО ПРАВА

Статтю присвячено функціям процедурних норм аграрного права, які відображають їх суть, призначення, та демонстрації окремих аспектів їх соціальної цінності. Саме система функцій дає цілісне уявлення про місце й роль процедурних норм у праві, їх види в механізмі правового регулювання аграрних відносин.

Ключові слова: аграрні відносини, процедурні норми, функції процедурних норм, класифікація функцій процедурних норм.

Статья посвящается функциям процедурных норм аграрного права, которые отображают их сущность, назначение, и демонстрирует отдельные аспекты их социальной ценности. Именно система функций дает целостное представление о месте и роли процедурных норм в праве, их видах в механизме правового регулирования аграрных отношений.

Ключевые слова: аграрные отношения, процедурные нормы, функции процедурных норм, классификация процедурных норм.

Article is devoted to functions of procedural norms of the agrarian law, which represents their essence, appointment and shows the separate aspects of their social value. The system of functions gives a complete idea of a place and a role of procedural norms in the law, their kinds in the mechanism of the legal regulation of the agrarian relations.

Key words: agrarian connections, procedural norms, function of procedural norms, classification of function of agrarian law.

Вступ. Завданням аграрного права є підвищення ефективності регулювання аграрних відносин. На сьогодні динамічний розвиток аграрних відносин в аграрному секторі економіки потребує детального вивчення процедурних норм. Адже, як відомо, кожна норма аграрного права виконує своє соціально-правове призначення регулятора аграрних відносин. За допомогою функцій процедурних норм визначається порядок реалізації суб'єктами аграрного права їх прав та виконання ними обов'язків тощо.

Постановка завдання. З урахуванням цього необхідно визначити, що розуміється під функцією процедурної норми. Тому доречно зупинитися на категорії «функція», формування якої здійснювалося під суттєвим впливом західноєвропейських учених, їх шкіл і напрямків.

Результати дослідження. Функція (від лат. function) – виконання, здійснення, діяльність, тобто зовнішні властивості будь-якого об'єкта системи відносин [1, с. 666].

«Функція» як загальнофілософська категорія знайшла відображення в роботах Г.В.Ф. Гегеля, Г.В. Лейбніца, В.М. Малахова, І.М. Ситара, В.П. Тугаринова та інших.

Уперше цей термін було введено в науковий обіг німецьким філософом Г.В. Лейбніцем у якості логіко-математичної категорії.

У філософії інтерес до функції як однієї з фундаментальних категорій зростає з поширенням у різних галузях науки функціональних методів дослідження. «Функція, – стверджує І.М. Ситар, – це філософська категорія, що виражає призначення певного елемента в межах цілого. Загалом функція висвітлює всі існуючі взаємовідносини та забезпечує їх динаміку» [2, с. 49].

Категорія «функція» є однією з важливих категорій гуманітарної науки. Наприклад, за допомогою неї в юридичній науці розкриваються питання щодо сутності, значення, ролі норм права.

У правовій сфері до дослідження цієї проблеми зверталися такі відомі вчені-юристи, як С.С. Алексєєв, Л.Й. Петражицький, О.В. Піскунова, Т.Н. Радько, Є.М. Трубецької, В.Ф. Тарановський, М.К. Юков та інші.

У загальній теорії держави й права поняття «функції» розглядається, як правило, через поняття основних напрямків, що в цілому відображає стан і рівень наукових уявлень щодо пізнання соціальної ролі, функціонального призначення того чи іншого явища, правового інституту тощо [3, с. 175].

Слушно зауважує О.В. Піскунова: «Функціональний аналіз дозволяє розкрити динаміку, місце та роль норм права в механізмі правового регулювання, віддзеркалити їх вплив на різні сторони дійсності» [4, с. 52].

Т.Н. Радько дотримується такої точки зору, згідно з якою функція норм права – це її цілеспрямована дія, яка здійснюється постійно, хоч і з різним рівнем інтенсивності, потужності [5, с. 206].

Під функцією норми права М.К. Юков розуміє «обов'язки», пряме призначення, тобто те, заради чого взагалі існує ця норма, її дія [6, с. 78].

Варто зазначити, що з'ясування питання, яке стосується функцій процедурних норм аграрного права, не отримало комплексного дослідження. Тому існує потреба дослідити й визначити місце, роль процедурних норм у механізмі правового регулювання аграрних відносин. Саме функції надають змогу визначити сутність, структуру, зміст і цілеспрямованість процедурних норм аграрного права.

У цьому контексті необхідно застосувати класифікаційний аналіз як один із необхідних аспектів дослідження процедурних норм права. Класифікація функцій процедурних норм аграрного права дозволяє визначити роль кожної процедурної норми права, напрямки її впливу під час здійснення правового регулювання аграрних відносин, краще зрозуміти зміст їх функцій.

У загальній теорії держави й права щодо класифікації функцій норми права виділяється два підходи.

Відповідно до першого підходу одна група вчених-теоретиків, зокрема С.С. Алексєєв, В.А. Кирін та інші, виділяє лише одну основну (головну) функцію, притаманну нормам права, яку вони виконують у процесі регулювання суспільних відносин. Так, на думку В.А. Киріна, кожна правова норма виконує, як правило, лише одну головну для неї функцію, визначену законодавцем саме для цієї норми права [7, с. 30–31].

С.С. Алексєєв зазначає: «Головна функція нормативних приписів у правовій системі полягає в тому, щоб забезпечити конкретизоване, детальне, точне та конкретне нормативне регулювання суспільних відносин. Цю головну функцію правові приписи здатні виконувати лише тому, що вони виражають, з одного боку, зміст та особливості тих чи інших обставин, актів поведінки тощо, а з іншого – волю законодавця, загальний масштаб, зразок, модель поведінки» [8, с. 81–82].

Така позиція науковців заслуговує на увагу. Водночас виокремлення лише однієї головної функції в процедурних нормах аграрного права не дає повної функціональної характеристики останніх. Адже, як відомо, різні правові норми права, по-перше, породжують різноманітність їх функцій. По-друге, обмежувати пізнання функцій процедурних норм аграрного права лише головною функцією не зовсім правильно, оскільки

обов'язково потрібно враховувати роль, значення норм аграрного права та велике коло аграрних відносин.

Що стосується другого підходу до дослідження функцій норм права, то він є ширшим. У ньому акцентується увага на тому, що норми права виконують не одну, а декілька функцій, що точніше віддзеркалює картину їх функціональної дії.

Варто звернути увагу на те, що різні за своїм призначення норми права виконують і різні функції [9, с. 248]. Не можуть бути однаковими функції процедурної норми аграрного права та екологічного права, земельного права, хоча б внаслідок специфіки відносин, які регулюються нормами наведених галузей права.

Водночас диференціація функцій правових норм не обмежується лише видовою класифікацією та галузевою приналежністю юридичних норм права. Окремі норми галузей права мають різне функціональне призначення, тому виконують різні функції. При цьому одна й та ж норма права може виконувати не одну, а декілька функцій. Саме в цьому проявляється універсальна здатність багатьох процедурних норм, у тому числі й аграрного права, здійснювати різну функціональну дію (мотиваційну, інформаційну, орієнтаційну).

Так, ст. 7 Закону України від 19 червня 2003 року № 973-IV (в редакції від 9 грудня 2012 року) «Про фермерське господарство» регламентовано порядок отримання (придбання) у власність або оренду земельної ділянки державної власності з метою ведення фермерського господарства. У ст. 16 Закону України від 17 липня 1997 року № 469/97-ВР (в редакції від 19 січня 2013 року) «Про сільськогосподарську кооперацію» закріплено процедурні норми щодо повернення пайового внеску у вигляді земельної ділянки члену сільськогосподарського кооперативу.

Враховуючи специфіку основних напрямків впливу процедурних норм на аграрні відносини, можна визначити функції цих норм, здійснити їх класифікацію та надати відповідну характеристику. Для того щоб уникнути занадто широкої класифікації, доцільно поділити їх на загальні (функції, що притаманні всім нормам права без винятку) та спеціальні (функції, що характерні лише для процедурних норм аграрного права).

З огляду на це до *загальних функцій процедурних норм аграрного права* слід віднести такі:

1) *інформаційну функцію*, яка полягає в тому, що процедурні норми аграрного права, як і всі інші юридичні норми, вбирають у себе, а потім надають значний обсяг інформації щодо відповідних видів аграрних відносин. «Інформаційна властивість юридичних норм, – зазначає О.О. Горова, – є одним із суттєвих факторів, що дозволяють відносити право до елементів духовної культури соціуму» [10, с. 17].

Наприклад, розглянемо процедуру здійснення державних закупівель товарів, робіт і послуг шляхом відкритих торгів. У Законі України від 10 квітня 2014 року № 1197-VII «Про здійснення державних закупівель» процедурні норми надають інформацію та розкривають чітку послідовність процедури здійснення відкритих торгів.

Сутність торгів полягає в тому, що одна зі сторін вступає в договірні відносини з тим, хто пропонує найвигідніші умови [11, с. 21]. Відповідно до п. 31 ст. 1 Закону України «Про здійснення державних закупівель» торги – це здійснення конкурентного відбору учасників із метою визначення переможця торгів (конкурсних торгів) згідно з процедурами, встановленими цим законом (крім переговорної процедури закупівлі). Таке визначення не є доречним, адже торги – це процедура, яка завжди повинна бути законодавчо врегульованою, щодо відбору серед певного кола претендентів через оцінку їх пропозиції, і в результаті – виявлення переможця з метою укладення з ним договору про закупівлю.

Процедура проведення відкритих торгів чітко врегульована розділом IV вищезазначеного закону. До обов'язкових етапів організації й безпосереднього здійснення відкритих торгів слід віднести такі: інформування про проведення процедури відкритих торгів

(ст. 21); етап безоплатного отримання документації конкурсних торгів (ст. ст. 22, 23); забезпечення й подання пропозиції конкурсних торгів та забезпечення виконання договору про закупівлю (ст. ст. 24, 25); етап розкриття пропозиції конкурсних торгів чи визнання їх такими, що не відбулися (ст. 27); етап акцепту пропозиції конкурсних торгів та укладення договору про закупівлю (ст. 28). Кожен зі вказаних видів процедур державних закупівель на відкритих торгах характеризується особливостями порядку проведення (де процедурна норма детально інформує про ці особливості) та специфікою правового регулювання;

2) *орієнтаційну (спрямовуючу, координаційну) функцію*, яка полягає в тому, що процедурні норми слугують орієнтиром для суб'єктів аграрного права, забезпечують їх цілеспрямованість, визначають загальну лінію правореалізаційної послідовності. Вони спрямовані на позитивні правові настанови, які пропонують оцінку права й готовність діяти відповідно до його норм (правомірна поведінка). Тобто процедурні норми аграрного права, реалізуючи вказану функцію, надають суб'єкту аграрного права уявлення про межу між дозволеною поведінкою та правопорушенням;

3) *цільову функцію*, яка полягає в можливості спрямовувати поведінку суспільства, колективу, особистості шляхом зазначення в нормах права соціально-корисної цілі [12, с. 77].

Значення цільової функції процедурної норми права для регулювання поведінки суб'єктів аграрного права дійсно достатньо велике, фактично як і будь-якої норми права, адже приймати норму, яка не мала би конкретної цілі, – безглуздо, а в деяких випадках і протиправно.

Процедурна норма аграрного права спрямовує поведінку товаровиробників шляхом закріплення в ній відповідної цілі. Кожен сільськогосподарський товаровиробник досить часто зустрічається з необхідністю знайти найкращий варіант, оптимальну модель поведінки. Цільова функція процедурної норми права слугує фактором, за допомогою якого обирається оптимальний варіант правового рішення, який указує шлях поведінки, що не спрямований на виникнення негативних наслідків.

На підставі аналізу функцій процедурних норм аграрного права формується загальне уявлення про напрямки їх впливу на аграрні відносини.

Наприклад, набуття юридичною особою статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції. До основних цілей, заради яких юридичні особи (постачальники сільськогосподарської продукції) хочуть набути такого статусу, належать вихід на конкурентний (немонополізований) ринок, наявність справедливої ринкової ціни, включення численних посередників між сільськогосподарськими товаровиробниками та кінцевим споживачем тощо. Це питання регулюється ст. 4 Закону України від 25 червня 2009 року № 1561-VI (в редакції від 11 серпня 2013 року) «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» та деталізується в Постанові Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 року № 141 «Порядок набуття юридичною особою статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції».

До *спеціальних функцій процедурних норм аграрного права* слід віднести такі:

1) *регулятивну функцію*, яка полягає в забезпеченні конкретизованого, детально, точного й визначеного нормативного регулювання аграрних відносин із метою їх упорядкування. Цю функцію процедурні норми можуть виконати лише в тому випадку, якщо вони виражають, з одного боку, зміст та особливості тих чи інших обставин, а з іншого – волю законодавця, зразок, модель поведінки [13, с. 262].

Так, навряд чи можливо заперечувати регулятивне значення функції в процедурі оцінки відповідності сертифікату, який видається для підтвердження відповідності виробництва органічної продукції (сировини), де згідно з п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України від 1 грудня 2005 року (в редакції від 2 грудня 2012 року) «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» будь-яка процедура прямо чи опосередковано

використовується для визначення того, чи виконуються встановлені у відповідних технічних регламентах або стандартах вимоги. Процедури оцінки відповідності включають процедури відбору зразків, випробування, здійснення контролю, оцінку, перевірку, реєстрацію, акредитацію та затвердження, а також їх поєднання. Детальніше ця процедура розкрита в розділі IV зазначеного закону;

2) *організаційну функцію*, суть якої полягає у визначенні цілеспрямованості поведінки суб'єктів аграрних правовідносин, зокрема конкретного порядку, з яким варто пов'язувати спрямовуючу діяльність таких суб'єктів. Цей порядок сприяє отриманню передбачуваних результатів.

Необхідно наголосити на тому, що практична реалізація сільськогосподарськими товаровиробниками прав та обов'язків у сфері аграрних відносин вважається неможливою без наявності законодавчо закріплених процедурних норм.

Так, ст. 7 Закону України від 19 червня 2003 року № 973-IV «Про фермерське господарство» врегульовує як порядок створення фермерського господарства, так і процедуру вчинення конкретних дій, зокрема реалізації права, наданого громадянам України щодо створення фермерського господарства;

3) *охоронну функцію*, яка традиційно в праві визначається як функція встановлення й гарантування державою засобів юридичного захисту юридичної відповідальності, яка має на меті усунення негативних наслідків для аграрних відносин та охорону позитивних. Процедурна норма права виконує цю функцію, оскільки саме в ній передбачено порядок застосування заходів примусового впливу держави, їх виконання тощо.

Загальновідомо, що гарантованість виконання процедурних норм завжди забезпечується правовими санкціями. Наприклад, у разі порушення процедури застави за аграрною розпискою (невиконання зобов'язання боржником), відповідно до ст. 11 Закону України від 6 листопада 2012 року № 5479-VI (в редакції від 11 серпня 2013 року) «Про аграрні розписки», наступає інша стадія – процедура стягнення кредитором предмета застави, яка, на жаль, потребує подальших корегувань. Так, відповідно до ч. 2 ст. 13 наведеного закону в разі невиконання боржником за аграрною розпискою зобов'язань за аграрною розпискою у вказаний у ній строк кредитор за аграрною розпискою має право звернутися до особи, уповноваженої вчиняти нотаріальні дії, за вчиненням виконавчого напису, який підлягає негайному виконанню та на підставі якого державний виконавець протягом семи днів забезпечує передачу кредиту за аграрною розпискою предмета застави аграрної розписки. Проте на сьогодні законодавство, яке регулює питання виконавчого провадження, потребує додаткової регламентації. Саме тому виникає нагальна проблема розроблення та прийняття процедурних норм, які визначили би порядок здійснення примусового виконання зобов'язань за аграрними розписками.

Це питання є важливим, оскільки аграрні розписки покликані компенсувати неспроможність кредитної системи України повністю забезпечити потреби сільськогосподарських товаровиробників в обігових коштах. У цьому проявляється один із напрямків стимулювання аграрного виробництва.

Вищевикладене дозволяє визначити такі функції процедурних норм аграрного права:

а) функція щодо розкриття змісту, сутності економічних та соціальних завдань, які стоять перед суспільством у сфері аграрних відносин;

б) функція напрямку впливу, яка змінюється історично, внаслідок соціальної необхідності регулювання аграрних відносин у конкретний період їх функціонування;

в) функція спрямованості на виникнення аграрних відносин, які мають різноманітний характер;

г) функція конкретизації матеріальних норм аграрного права, їх взаємодія.

Висновки. Таким чином, кожний різновид юридичних норм вирішує специфічні завдання, виконує належні лише йому функції. З огляду на це функції процедурної нор-

ми аграрного права – це відносно відокремлені напрямки впливу процедурної норми на аграрні відносини, які поряд із матеріальними нормами відіграють важливу роль у механізмі правового регулювання аграрних відносин.

Список використаних джерел:

1. Современный словарь иностранных слов : [около 20 000 слов]. – 3 изд., стереотип. – М. : Русский язык, 2000. – 752 с.
2. Ситар І.М. Онтологічні функції права : [монографія] / І.М. Ситар. – Львів : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 240 с.
3. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти / С.Д. Гусарев. – К. : Знання, 2005. – 375 с.
4. Пискунова О.В. К вопросу о юридической природе функций норм российского права / О.В. Пискунова // Вестник Саратовской государственной академии права. – 2010. – № 4(74). – С. 52–54.
5. Нормы советского права. Проблемы теории : [монография] / под ред. М.И. Байтина, В.К. Бабаева. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1987. – 248 с.
6. Юков М.К. Теоретические проблемы системы гражданского процессуального права : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право, предпринимательское право, семейное право, международное частное право» / М.К. Юков. – Свердловск, 1982. – 344 с.
7. Кирин В.А. Функциональные связи правовых норм / В.А. Кирин // Советское государство и право. – 1972. – № 6. – С. 30–39.
8. Алексеев С.С. Структура советского права : [монография] / С.С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1975. – 264 с.
9. Маркс К. К критике гегелевской философии права / К. Маркс // Сочинения : в 39 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Изд. 2-е. – М., 1955– . – Т. 1. – 1955. – С. 221–368.
10. Горова О. Функції спеціалізованих норм права: поняття та види / О. Горова, Ю. Кривицький // Юридична Україна. – 2010. – № 7. – С. 15–20.
11. Водов Н.Н. Экономическое значение публичных торгов / Н.Н. Вводов. – СПб., 1863. – 320 с.
12. Право и социология : [монография] / отв. ред. : Ю.А. Тихомиров, В.П. Казимирчук. – М. : Наука, 1973. – 360 с.
13. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Енциклопедичний курс : [підручник] / О.Ф. Скакун. – Х : Еспада, 2006. – 776 с.

